

ANNALES SCIENTIA POLITICA

VOLUME 9, NUMBER 2, 2020

ANNALES SCIENTIA POLITICA

Vol. 9, No. 2, 2020

MARCHEVSKÝ, O.: Thinking by thinking. *Michail Sergejev* (ed.): *Russkoje Zarubežie: Antologia sovremennoj filosofskoj mysli* (book review). *Annales Scientia Politica*, Vol. 9, No. 2 (2020), pp. 42 – 44.

ONDREJ MARCHEVSKÝ

Institute of Political Science
Faculty of Arts
University of Prešov
Slovak Republic
E-mail: ondrej.marchevsky@unipo.sk

MYSLENIE MYSLENÍM

Michail Sergejev (ed.): *Russkoje Zarubežie: Antologija sovremennoj filosofskoj mysli*

Boston: M Graphics Publishing, 2018. 380 s.

ISBN 978-1940220932

ONDREJ MARCHEVSKÝ

Institute of Political Science
Faculty of Arts
University of Prešov
Slovak Republic
E-mail: ondrej.marchevsky@unipo.sk

Z iniciatívy a s duchovným zastrešením profesora religionistiky a filozofie Univerzity umení vo Philadelphii Michaila Sergeeva sa v roku 2018 dostáva k čitateľom antologické dielo, podľa slov spomenutého editora venované súčasnému ruskému filozofickému mysleniu, ktoré je produkované za hranicami Ruskej federácie predstaviteľmi ruskej emigrácie.

Určite zaujme grafickým spracovaním obálky, na ktorej dominuje snímok parného plavidla z počiatku minulého storočia. Ako tak zainteresovaného čitateľa napadne otázka, či to je Oberbürgermeister Haken alebo Preussen – v neďalekej budúcnosti toľko „omieľaný“ – tzv. parník filozofov, ktorý prepravil duchovnú elitu Ruska do západnej emigrácie.

Antológia je zostavená z textov písaných v ruskom jazyku, čím sa profiluje aj z pohľadu potenciálnych čitateľov; povedané ináč jej adresátom najskôr bude rusko-jazyčná vedecká komunita a snáď aj laická verejnosť.

Autora predkladanej recenzie nemilo prekvapilo, že o zámere publikácie sa čitateľ môže dozvedieť len v krátkom tézovitom fragmente na obálke diela, ktorý je v identickom znení uvedený aj v predslove zostavovateľa. Dozvie sa však len to, že v antológii nájdeme diela predstaviteľov rusko-jazyčného spoločenstva

z troch kontinentov a ôsmich krajín: USA, Nemecka, Talianska, Švédska, Švajčiarska, Ukrajiny, Číny a Izraela. Autorov, resp. väčšinu nich možno priradiť k historicky dvom posledným vlnám ruskej emigrácie zo 70. a 90. rokov 20. storočia. Antológia si zakladá práve na tom, že ponúka pestrú škálu autorov. Na jej stránkach tak defilujú univerzitní profesori a literárny kritik s pravoslávny duchovným, televízny moderátor spoločne s literátom a hudobníkom.

A tak jazykovou profiláciou, ako aj nejasným zámerom sa publikácia stáva akosi neadresnou, pripomína zbierku úvah, esejistických textov a rozhovorov, ktoré akoby sa mali zachovať len pre samotných autorov, ako spomienka na určitý vzájomný tvorivý okamih. Domnievam sa, že len veľmi ťažko dokážu osloviť širší okruh čitateľov.

Tematicky sa antológia pohybuje na širokej škále filozoficko-teoretických problémov počnúc epistemológiou, cez otázky ontologické, problémy filozofickej antropológie, filozofie náboženstva až po sociálnu a politickú filozofiu; miestami to pripomína náhodný „výber z klobúka“.

Nekonceptný prístup, absencia jednoznačnejšieho predmetu skúmania, rozptýl problém-

mov bez momentu ich vzťahových súvislostí, nie vždy dodáva dielu punc vedeckosti a v neposlednej miere i pútavosti. Na druhej strane nemožno parciálnym príspevkom – prinajmenšom časti z nich – uberať na kvalite a „nedajbože“ pochybovať o miere teoretického uchopenia (nastavenia) analyzovaných problémov.

Texty sú v obsahu zoradené tak, že rešpektujú princíp seniority, o čom svedčia aj biograficko-bibliografické informácie o autoroch pred každým z textov. Z obálky sa čitateľ dozvie, že prvým z významných textov je ten z pera Alexandra Janova, ktorý je označovaný za najstaršieho z autorov a zároveň za „legendu ruskej historiozofie“. Musíme sa „pochtivo“ priznať, že uvedeného autora, kvázi legendu ruskej historiozofie, sme v takejto pozícii nikdy nevnímali. Podľa stanoveného kľúča či princípu seniority antológia končí textom najmladšieho z autorov – Vladimíra Zlatogolova.

Autora predkladanej recenzie a možnože aj ďalších čitateľov prekvapí fakt – s prívlastkom nepríjemne –, že v texte antológie sú využívané odkazy na Wikipédiu, kde zvyčajne ide o neautorizované a v istom zmysle neverifikovateľné údaje. Pôsobí to nevierohodne o to viac, že táto elektronická informačná platforma je využívaná pri opise podmienok a okolností, ba i vecí, ktoré si k emigrácii prinútené osobnosti – filozofi, akademici, umelci (literáti) i publicisti mali či mohli so sebou vziať; povedané ináč, pre takéto informácie bolo možné siahnuť aj k relevantnejším zdrojom, pri ktorých nevznikajú pochybnosti o vierohodnosti poskytovaných informácií. „Zainteresovaným“ by možno napadlo siahnuť napríklad po práci britskej autorky Lesley Chamberlainovej *Parník filozofov*.¹ Udivuje to o to viac, že práve k nútenému odsunu ruskej inteligencie z počiatku 20. storočia sa antológia otvorene hlási, vníma samú seba ako rovnaký hlas migrantov. Koniec koncov je antológia venovaná (zasvätená) exilovým mysliteľom, „tým minulým, ako aj budúcim“. Zdá sa mi, že Wikipédia nie je prostriedkom prezentácie a náležitého uznania

minulosti a ani hodnotnou výzvou pre budúcnosť.

Rozpaky čitateľa nad editorskou a vlastne i vedeckou férovosťou antológie môže vyvolať publikovanie textu „živej legendy“ ruskej emigrácie A. Janova nazvaný *Pre „večné“ samoderžavie, pre spor, pre knihy, pre život*. Ide o opätovné vydanie rozhovoru medzi A. Janovom a M. Arkadievom, ktorý bol prvýkrát publikovaný v časopise *Snob* 13. januára 2018. Predstavuje proeurópsky ladené úvahy o *oteplení* (оттепель), ktoré prichádzajú na sklonku všetkých veľkých ruských epoch; niekedy vedie k zmenám novej kvality života (príkladom by tu malo byť obdobie Petra I. Veľkého) alebo oteplenie, zámer všestrannej obnovy kolabuje v regrese návratu k diktatúre. V takomto zmysle je vnímaná aj éra cárskeho absolutizmu, ktorá viedla k dvom revolúciám na začiatku 20. storočia a následne k stalinistickej diktatúre, resp. samovláde strany bolševikov. Ako príklad uvedených tendencií je prezentovaný aj nástup V. V. Putina k moci po páde ZSSR po búrlivých jecinovských *deväťdesiatkach*, ktoré autori vyššie zmieneného rozhovoru vydávajú za jedno z *oteplení*. Koniec dominancie vlády V. V. Putina ako „prázdnej doby“ (s. 23) – odhadovaný spolubesedníkmi na rok 2020 – znamená pre exilových historikov koniec dejín ruského samoderžavia, ktoré započalo rokom 1560 a viaže sa k vláde Ivana IV. (Ivana Hrozného). Putin je pochopený ako symbol agónie samoderžavia a nádeje nového *oteplenia*. Diskutéri – autori vyjadrujú presvedčenie (s. 18), že ak sa Rusko nezmení – v zmysle proeurópskom –, stane sa *archaickým ostrovom v mori európskej civilizácie*, ktorému budú prislúchať prívlastky ako skazený či defektný. Práve jeden z týchto účastníkov diskusie – Alexander Ľvovič Janov – je považovaný za toho, kto chce slúžiť a pomôcť novým ruským Európanom.

„Sprístupnenie“ materiálu, ktorý už bol publikovaný a pôvodne vznikol s iným zámerom, sa netýka len uvedeného rozhovoru s A. Janovom. Hneď ďalší text Igora Jefimova je totiž kapitolou z jeho práce *Fenoméni vojny*, ktorá mala byť publikovaná tiež v roku 2018.

Osobitosťou spomenutej knižnej publikácie I. Jefimova je fakt, že predstavuje vlastne návrat k témam a otázkam, ktoré pred rokmi zachytil v iných svojich prácach. Text kapitoly, ktorý je publikovaný v antológii považujem za vecne akceptovateľný, pomerne prístupne na-

¹ Dielo L. Chamberlainovej – *Parník filozofov*. *Lenin a vyhnání intelligence* – sa vracia k udalosti z roku 1922, keď na pokyn diktátora Stalina V. I. Lenin pripravil zoznam 160 renegátov marxizmu či zradcov bolševickej revolúcie, ktorí na dvoch parníkoch („parník filozofov“) museli v tom istom roku opustiť sovietske Rusko.

písaný, no v zásade ničím originálny výklad transformácie poľnohospodárskej na priemyselnú výrobu. Doložím snád', že tento akoby návrat k „industriálnemu nevoľníctvu“ spadá do procesov modernizácie Ruska započatého v druhej polovici 19. storočia, pričom modernizácia ako taká mení konfiguráciu síl v spoločnosti, resp. vo svete, „podpíše sa“ pod celú reťaz vojnových konfliktov štátov (impérií), Rusko nevynímajúc. Neotrelo a zaujímavovo pôsobia v uvedenej knihe, resp. antológii poznámky o podobách iracionálnej nenávisti, ktoré literárne zachytili F. Kafka či V. Nabokov.

Podobne aj *Kultúra a kultúry* Anatolija Achutina, teda ďalší z textov antológie, je v zásade jedna z jeho prednášok z roku 2007. Predstavuje dejinnú a filozofujúcu sondu do pojmu kultúra; je interesantnou úvahou autora o F. Petrarconi kvázi stredovekom mníchovi a zároveň významnej postave novej a provokujúcej, na svetských základoch formujúcej sa humanistickej kultúry.

Za rovnako výraznú „sondu“ v zmysle adresného ponoru možno označiť aj text literárneho historika, kulturológa, teoretika filmu a filozofického antropológa pôsobiaceho v Nemecku Igora Smirnova.² Tentoraz ale ide o text pôvodný, napísaný výlučne pre potreby antológie. Za predmet „sondáže“ si Smirnov vyberá motívy racionálnej a emočnej kreativity človeka a tiež afektívneho správania z pohľadu filozofickej antropológie.

Z talianskeho prostredia sa čitateľovi pôvodným textom prihovára Vladimir Zelinskij. Jeho text je koncipovaný ako odpoveď na legendárny a kontroverzný *Prvý filozofický list* P. J. Čaadajeva, ktorý bol publikovaný v roku 1836 na stránkach moskovského časopisu *Teleskom*. Predstavuje aktualizujúce historické a filozofické zamyslenie sa nad tými „prekliatymi otázkami“ ruskej identity, ktoré inicioval svojim listom práve Čaadajev. V mimoriadnej miere sa zaujíma o stav ruskej duchovnosti.

Asertívnym hlasom prehovoril *O konci dejín filozofie* autor, ktorý veľkú časť svojej profesionálnej kariéry spojil s univerzitami v Jerevane a v Bazileji, Karen Svasian. Už samotným názvom formuluje problém, ku ktorému má by-

tostnú potrebu vyjadriť sa, resp. k problému, ktorý v menšej alebo výraznejšej podobe vo filozofii rezonuje nejaký ten čas. Svasian ponúka provokatívne uvažovanie založené na rozdieli medzi filozofovaním a filozofiou. Z jeho pohľadu je filozofovanie niečím iným než filozofia. Filozofovanie je oživujúcou tvorivou činnosťou, ktorá je vlastná človeku a dokáže potlačiť „zvrátenú“ filozofiu, ktorá je pre Svasiana zastúpená akademickou filozofiou. Exemplárnym príkladom je pre Svasiana nemecká filozofia po druhej svetovej vojne s „velením v Berlíne“ (s. 132). Koniec, ba priam smrť filozofie je z pohľadu autora živým filozofickým problémom aj preto, že je neschopná objasniť fundamentálne metafyzické problémy tradičnými filozofickými prostriedkami. Nie je schopná nájsť jednotiaci motív v mnohosti sveta. Nakoľko je niečo také možné? Nevyčíta Svasian filozofii niečo, čo je mimo jej možností? Aj toto pýtanie iniciujú Svasianové úvahy.

Budem sa opakovať, ale lektúra antológie na spôsob recenzného zamyslenia vyvoláva isté rozpaky. Ak šlo jej zostavovateľovi a aj samotným autorom predstaviť celú škálu problémov, na ktoré ruské filozofické myslenie v zahraničí nerezignovalo, nazdávam sa, že nejde ani len o „pokusnú“ sondu do dominantných či vôbec trendov v ruskom myslení.

V rozhovore s americko-ruským historikom A. Janovom (s. 22) zarezonuje otázka: „Nebojíte sa, že súčasný čitateľ jednoducho odignoruje Vašu knihu ako nerelevantnú?“ Zaujímalo by ma, či si editor antológie, samotný M. Sergeev, položil takúto otázku. Možno si ju ani nekládol. Mohol by totiž pripustiť reálnu hrozbu v podobe jej prísne kladnej odpovede. To by určite nepôsobilo motivačne ani pre zostavovateľa a (ako) autora, ani pre ďalších jeho rovnako zmýšľajúcich prispievateľov.

² Ak by niekomu napadlo prepojenie na súčasného riaditeľa Inštitútu filozofie Ruskej akadémie vied profesora Andreja Vadimoviča Smirnova, tak ide len o náhodnú príbuznosť jedného z najrozšírejších ruských priezvisk vôbec.